

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זל"ה

פרשת מטות מסעי תש"פ • גליון שפ"ז

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

עלמא קונם חמירא.

ה. גוויי דליכא מעילה

אמנם אכתי יש לעיין בגוויי דליכא קרבן מעילה, כגון קונם עיני בשינה, שכתב בחזון איש במעילה (סי' ל"ח סק"ג) דליכא מעילה. [ואם בקרקע דקונם ליכא מעילה אתי שפיר הא דבאדם ליכא מעילה, אבל אם בקרקע יש מעילה צריך עיון אמאי באדם לא]. ולכאורה בזה שבועה חמירא דיש קרבן, אך יש לומר דכיון דקונם בכל שהוא חמירא, אך זה יהא תליא בפלוגתת ר"ן ורשב"ץ הנ"ל.

ו. דברי רבינו בחיי

הנה ברבינו בחיי (פרשת בחקותי כ"ז ב) משמע דנדר חמירא משבועה, דנדר חל על לבטל המצוה. וצריך תלמוד. [וזה לשונו, איש כי יפליא נדר, לא אמר ידר נדר אלא "יפליא", מלשון פלאות חכמה וכו', ואמר רז"ל בסדר המעלות (הוריות י"ג א') חכם קודם למלך, וכן הנדר למעלה מהשבועה, שהרי הנדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות, ועל כן הזכיר בנדר לשון "יפליא"].

נשבע שלא לאכול מצה

הנה קיימא לן דהנשבע שלא לאכול מצה בליל פסח, לא חיילא השבועה, דאין שבועה חלה לבטל את המצוה.

אמנם בנשבע בכולל, כגון בנשבע שלא לאכול מצה סתם, דכולל גם שלא יאכל מצה כל השנה, חלה השבועה בכולל, ואסור לאכול מצה גם בליל פסח.

והקשה במהרי"ט (יו"ד סי' מ"ז) (בתשובות הגרע"א (תניינא סי' ט"ז) דאם כן גם כל הנשבע שלא לאכול מצה בליל פסח, יחול בכולל, מכיון דכולל גם הכזית שני שאינו מצווה לאכול.

א. לא שייך בזה כולל

הנה תירצו דלא שייך בזה כולל. ובאמת מוכחא כך מסוגיא בשבועות (כ"ה ב') בשבועה שלא אוכל תשע תאנים וחזר ונשבע שלא לאכול עשר תאנים, דשבועה השניה לא חיילא, דאין שבועה חלה על השבועה. ולא אמרינן דשבועה השניה חל בכולל, דהרי כלל תאנה העשירית.

ב. ב' טעמים

הנה טעמא דמילתא אמאי לא שייך בזה כולל, כתב הגרע"א (שם) ב' טעמים, טעם הא', מפאת דאין אפשרות לכולל אלא אם כן יעבור על שבועתו. וכך כתב במהרי"ט.

וטעם הב', דכולל דבר שמחוסר פעולה, כגון כזית השני שאינו אלא לאחר הפעולה דאכילת כזית הראשון. וכתב דלפי זה מי שנשבע לא לתת לאשה מזונות, לא יחול גם אם כולל שלא יתן לה לאחר שיגרשנה, דזה מחוסר פעולה דגירושין. [ולא דמי למחוסר זמן דחל בכולל].

ג. תאנים וענבים

הנה אמרינן (נדרים י"ז ב') היכא דאמר שבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תאנים וענבים, חל שבועה השניה על תאנים

איזה קל שבועה או נדר

איש פי ידר נדר לה' או השבע שבעה לאסור אסור על נפשו וגו' (ל' ג') הנה יש לעיין בחולה שיש בו סכנה שמוכרח לאכול, ויש לפניו רק ב' ככרות, אחד מהם שנשבע עליו שלא לאוכלה, ואחד מהם שאסרה בקונם, ואינו יכול להשאל על אף אחד מהם, איזה מהן יאכל. דהנה במוכרח לעבור על איסור משום חולה שיש בה סכנה, בעינן לעשות הקל הקל תחילה, מעתה יש לדון איזה מהם קל, האם שבועה קיל או דילמא נדר קל.

א. נדר חמירא מחמת קרבן מעילה

הנה לכאורה שבועה חמירא דחייב קרבן, משא"כ נדר דאין בו קרבן. אבל הא קיימא לן דיש מעילה בקונמות, ואם כן גם בנדר יש קרבן, ובפשוטו קרבן של מעילה שהוא אשם מעילות, חמירא מהקרבן של שבועה שהוא עולה ויורד, דבקרבן שבועה הקיל רחמנא גבי עני. ואם כן יאכל הך דשבועה, ואפילו בנשבע בשם דאיכא תרי לאוי, "לא תשבעו בשמי לשקר" ו"בל יחל", אבל גם בנדר איכא תרי לאוי "בל יחל" ולא דמעילה.

ב. בלא התפיס

הנה כל זה בנדר בהתפסה, אבל אם לא התפיס הרי סבירא ליה להמשנה למלך (פ"ד מהל' מעילה ה"ט) דליכא מעילה, ותלי לה בסתירה בין דברי הר"ן בנדרים (ריש נדרים) לדברי להר"ן בשבועות (ריש פרק שבועות שתיים), ואם כן הוה ליה רק ספק מעילה, ואם כן שבועה חמירא.

[דלר"ן בשבועות דהאוסר איזה דבר בלא התפסה מאי דאסר הוא מדין יד שאנו גומרינן דבריו כקרבן, ולפי זה איכא מעילה אף כשלא התפיס, אך לר"ן בנדרים דלאו משום יד הוא אלא דגזרת הכתוב היא שיכול האדם לאסור על עצמו איזה דבר בלא התפסה, אפשר דליכא מעילה לאוסר בלא התפסה].

אך בפשוטו אין דברי המשנה למלך מוסכמים, ויש לדון דבכל גוויי איכא מעילה, ואם כן נדר חמירא.

ג. כזית או שוה פרוטה

אך יש לדון דקונם קילא, דבשלמא בשבועה שיעורו לקרבן הוא בכזית, משא"כ בקונם שיעורו לקרבן רק בשוה פרוטה כדון מעילה, כמו שכתב הגרע"א (גליון נדרים סי"ח א'), והרי כתב רש"י (פסחים ל"ב ב"ד"ה דאית) דכזית הוא פחות משוה פרוטה, [ורק בשני בצורת כזית הוא יותר משוה פרוטה].

נמצא דבשבועה יש יותר קרבות עולה ויורד מאשר קונמות, ואם כן להר"ן ביומא (בדפי הרי"ף ד' ב') דעדיפא הרבוי מהחומר, ומשום הכי כמה כזיתים נבילה חמירי מחילול שבת דבסקילה, אם כן הכי נמי כמה איסורים דשבועה חמירי מפחות איסורים דקונם אע"פ דקונם חמירא.

ד. לוקה בכל שהוא

אך באמת לפי זה שוב קונם חמירא דהרי לענין מלקות איכא יותר בקונמות, דהרי לוקה בכל שהוא, ואם כן רבוי המלקות דקונם חמירי. ולהרשב"ץ (ח"ג סי' ל"ז) דפליג על הר"ן וסבירא ליה דלא אזלינן בתר הרבוי, שוב קונם חמיר דהוי קרבן אשם ולא עולה ויורד, נמצא דלכולי

יכול לאכול חצי זית מנבילות וחצי זית מטריפות, ואם כן הכי נמי הכא.

וסברתו צריך לבאר, דהא דלא חשיב כולל היינו דוקא כשהיתר הוא היתר מוחלט בכל גוונא, אבל הכא דההיתר רק אם יאכל רק חצי כזית, מאן יימר שיהא היתר הרי דילמא יאכל כזית ויפקע ההיתר.

ב. הסברא גם לענין אכילת עראי

הנה איתא במשנה בנדריים (ט"ז א') בנשבע שלא ישב בסוכה לא חיילא שבועה. ומבואר בירושלמי (שבועות פ"ג ה"ד) שהיכא דנשבע בכלל עם דברים המותרים, חיילא שבועתו לבטל את המצוה.

והקשה במהרי"ט (שם) נימא דמכיוון דחיילא השבועה שלא להיכנס לסוכה לאכילת עראי, אם כן יחול בכלל גם על כל אכילה ושינה בסוכה.

ותירץ דכולה חדא מילתא היא, שהרי אותה ישיבה עצמה של עראי אפשר לו להמשיך לאכול ויעשנה קבע ואיכא קיום מצוה, נמצא דאכילת ארעי הוה ליה אתחלתא דמצוה.

ולכאורה כונתו דבאמת תחול השבועה על כניסת עראי, אלא דכולל לא מצי משוי, וכדברי הגרע"א הנ"ל לענין חצי שיעור.

[הנה יש ליישב באופן אחר קושיית מהרי"ט, לפי מה שכתב הגרע"א (תניינא ס"י קל"ח) דהנשבע או הנודר על סוכה כונתו רק על הנאת המצוה, ומשום הכי אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו ולא אסרינן משום הנאת הגוף. מעתה הרי לא נכלל בשבועתו אלא אכילת קבע].

ג. עליה בסולם

הנה יש לעיין בהא דכתבנו דכניסה לארעי לא משוי כולל, דהרי אם כן בגוונא דהמצוה נמצא במקום גבוה ונמצא על ידו סולם כדי להוריד המצוה, ונשבע שלא יעלה בסולם, היינו להצד דשבועה לא חיילא לבטל גם מכשירין של מצוה, לא תחול שבועתו מחמת שכולל גם לעלות בסולם לעניינים אחרים, דלהאמור בעינן כולל של היתר מוחלט, משא"כ בעליה בסולם שכשעולה בסולם לענין אחר יכול גם להחליט להביא המצוה.

אמנם יש לחלק דשאני התם דזה שני סוגי עליות בסולם משא"כ הכא דזו כניסת אחת לסוכה.

ד. מכיון שלא לשמה

תיקשי דהא משכחת לך כולל במצוה, כשמכיון שלא למצוה דבכהאי גוונא חיילא שבועתו. וכן בסוכה במכיון שלא לשם מצוה.

[והתם בסוכה מיתסר מפאת ביטול עשה, והוה ליה כנשבע שלא לאכול מחוץ לסוכה, וצריך עיון אם יחול למלקות כנשבע לקיים מצות עשה דחייל למלקות להר"ן (נדריים ח' א' ד"ה והלא), או דילמא אמרינן דאין איסור חל על איסור].

ואולי דמי לכניסה לארעי, דכתבנו בשם מהרי"ט דלא משוי כולל, דהוה התחלתא דהמצוה ואינו היתר מוחלט. והכי נמי נימא לענין שלא לשמה, דהרי יכול להמשיך ולאכול לשמה. וצריך תלמוד.

אמנם למה שהבאנו לעיל (אות ו' הנ"ל) מהמהרי"ט בשם ריב"ש, דכונתו רק על מצות שיוצאים בה ידי חובתו, וכתבנו דהכי נמי אין כונתו לכזית השני דהרי כבר יצא ידי חובתו. אם כן אתי שפיר דהכי נמי כונתו רק על ישיבה בסוכה שמקיים בה המצוה.

עובדא בנשבע שלא יגרש קטנה

הנה בתשובות מהרי"ט (יו"ד ח"ב ס"י מ"ד) מביא עובדא בבחור שארס בת קטנה כבת חמש שנים, ואירס בסבלונות כמנהג העיר, וכתוב בשטר האירוסין שנשבע הבחור לחותנו על כל הכתוב בשטר, וגם שבועת הבחור היתה שלא לארס ושלא לקדש את שום בת ישראל עליה בחייה ושלא יגרשנה.

ודן במהרי"ט האם חלה עליו שבועה זו, לפי שהבחור הרי הוא כבן שלשים שנה, והנערה כבת חמש, והוה ליה כנשבע לבטל את המצוה, שהרי צריך להמתין לה עד שתגיע לפירקה שתהא ראויה לבנים.

וכתב במהרי"ט דבאמת הוה נשבע לבטל המצוה, כיון דאיהי אינה בת בניס השתא, והרי כיון שהוא יותר מכ' שנים אסור לו לבטל מצות

בכולל, דמכיון דחל שבועה השניה על ענבים חיילא נמי על תאנים. והנה אע"ג דהכולל חיילא רק אם יעבור על שבועתו, דהרי נשבע שלא יאכל הענבים ביחד עם התאנים, מכל מקום נימא דהרי יכול גם לעבור על הכולל לפני השבועה. [היינו דיאכל הענבים לפני התאנים].

ולפי זה בנשבע בשבועתו השניה שלא יאכל ענבים רק לאחר התאנים, בכהאי גוונא לא יחול, וכך כתב במהרי"ט (שם) דאין כולל בנשבע שלא לשאת אשה מכיון דכולל אינה בת בניס, דהרי לישא אינה בת בניס אפשר רק לאחר שישא בת בניס או בבת אחת אבל לא מקודם, דהרי מצווה בפריה ורביה.

וכן לטעם ה"ב דמחוסר פעולה, גם כן בנשבע על תאנים וענבים וקבע הזמן של ענבים לאחר התאנים, לא יחול בכולל, דהרי מחוסר פעולה של אכילת התאנים, וכמו שכתב הגרע"א (שם) דבנשבע שלא לתת מזונות לאשתו, לא אמרינן דכולל לאחר שיגרשנה דאז אינו חייב במזונותיה, דהרי מחוסר פעולה של גירושין.

ד. ביאור החזון איש

הנה כל זה שיטת מהרי"ט והגרע"א, אמנם בחזון איש (ח"ו"מ מסכת שבועות ס"י כ"ד לדף כ"ח סק"א) כתב דהא דבגוונא דתשע ועשר לא הוי כולל, איירי רק בנשבע סתם שלא יאכל תשע ועשר מכל פירות שבעולם, נמצא דבהעשירית יכול לצאת בה את התשיעית, וכל תשע הראשונים שיאכל נכללו בשבועה הראשונה, אבל בנשבע על תשע או עשר פירות מסויימים, אם כן העשירית הוי כולל, דהרי העשירית לא היתה בכלל שבועתו הראשונה, כמדומה כן עולה שם מדבריו, ולפי זה לא קשה כלל מתאנים וענבים.

ה. מתנה לעני

הנה איתא בגמרא שבועות (כ"ה א') דהאומר שבועה שאתן מתנה לעני, לא חיילא השבועה, דהרי מושבע ועומד מהר סיני לתת לו מפאת מצוות צדקה.

ותיקשי אמאי לא חייל בכולל, דהרי נשבע גם שלא יתן יותר מאשר מחוייב.

אמנם להאמור אתי שפיר, דהרי לא יתכן ליתן להעני יותר ממה שמחוייב לתת לו, לפני שיתן לו מה שמחוייב לתת לו ובזה יעבור על השבועה, אלא יכול לתת לו ביחד, כגון שיתן להעני מתנה גדולה בבת אחת, ולהאמור הרי לא חשיבא כולל אלא אם יכול לעשות הכולל לפני שיעבור על השבועה.

ו. כונתו רק למצוה שיוצא ידי חובתו

הקשה במהרי"ט (שם) דהרי בשבועה שלא לאכול מצוה, כולל גם מצוה עשירה וגם מצוה שאינה עשירה, וכן כולל כמה מיני מצוה שאין אדם יוצא בה ידי חובתו, כגון דברים שאינם באים לידי חמוץ וחלוט ואשישה, ואם כן מהאי טעמא יחול בכולל.

וכתב בשם ריב"ש (ס"י שצ"ח) דכונתו רק על מצות מצוה, שהרי האומר שלא אוכל מצוה בלילי הפסח לא נתכוון אלא למצוה הראויה לצאת בה ידי חובתו בליל פסח. ולפי זה בפשוטו מיושב מכזית שני, דהכי נמי אין כונתו למצוה שאוכל אחרי שכבר יצא ידי חובתו.

אמנם העירוני לחלק, דדברי מהרי"ט דוקא בדבר שאינו ראוי למצוה, אבל מצוה הראוי למצוה רק כבר יצא ידי חובתו, זה נכלל בשבועתו. ולא אדע הכרח לזה.

נשבע שלא לאכול חצי כזית

הנה בנשבע שלא לאכול חצי כזית מצוה בליל הפסח, לא חלה השבועה, מכיון דהוה שבועה לבטל את המצוה, דהרי כדי לקיים המצוה דמצוה בליל פסח יצטרך לעבור על השבועה.

אך יש לדון דחלה השבועה בכולל, דהרי יכול לאכול רק חצי כזית ולא ימשיך לאכול.

אמנם הגרע"א כתב דלא אמרינן בכהאי גוונא כולל וכדלקמן:

א. אינו היתר מוחלט

הנה כתב בתשובות הגרע"א (קמא ס"י ע"ה) דלא אמרינן בכהאי גוונא כולל, דאם לא כן בנשבע לא לאכול נבילות וטריפות, יחול בכולל דהרי

פריה ורביה.

ויש לדון בדברי מהרי"ט בכמה נידונים, א. לכאורה ברשב"א מבואר לא כך. ב. מהו לרשב"א לענין עשה דוחה לא תעשה. ב. הרי כולל זמן היתר דלאחר שתגדיל. ד. לבאר דלא כולל זמן היתר.

א. לא ישא אשה לזמן ידוע

אמנם יש להוכיח דברשב"א מבואר לא כך:

א. ברשב"א מבואר לא כך

הנה בתשובות הרשב"א (ח"ד סי' צ"א) משמע לא כך, דהרי כתב שמי שנשבע שלא ישא אשה לזמן ידוע, חיילא שבועתו, דיכול לקיים שניהם על ידי שישא אשה אחר כך, ולא חילק הרשב"א אם הוא בן כ' או לא, ואם כן משמע דלא כמהרי"ט.

דהרי גם בגוונא דמהרי"ט הרי לאחר זמן ארוסתו תגדל, ואז יוכל לקיים המצוה דפריה ורביה, ומכל מקום סובר המהרי"ט דכיון דהשתא אינו יכול לקיים המצוה חשיב שבועה לבטל את המצוה.

ב. מבטל מצוה קיומית

הנה העירוני להקשות על דינא דהרשב"א, דנהי דיכול לקחת לאחר זמן אך הא יש לו מצוה קיומית בכל ילד שיוולד, ואם כן הוה ליה נשבע לבטל המצוה.

והרי כתב ברשב"א (תשובה המובא ברשב"ץ ח"א סי' ק) דאם נשבע שלא ליבם לחודא או שלא לחלוץ לחודא, לא חיילא שבועתו, דהוה ליה נשבע לבטל את המצוה, אע"פ שיכול לעשות כרצונו או לחלוץ או לייבם. חזינן מדבריו דאין שבועה חלה לבטל כל דבר שהוא בכלל המצוה, אע"פ שאינו מחוייב לקיים המצוה באופן כזה, ודמי למצוה קיומית.

וכך כתב הרשב"ץ (שם) לענין הנשבע פרק זה דחשיב שבועה לבטל את המצוה, אע"פ שיכול ללמוד פרק אחר, ואם כן תיקשי הכא.

ויש לדון ליישב, דהמצוה רק בבן ובת ואחר כך ליכא גם מצוה קיומית של פריה ורביה, רק איכא שְׁבַת וזה אע"פ שהוא מצוה רבה מכל מקום הוי רק דברי קבלה.

ג. יכול לתת צדקה לעני אחר

הנה הרשב"א בשבועות (כ"ה א') הקשה לענין הנשבע שלא לתת צדקה לעני, אמאי חשיב שבועה לבטל את המצוה, הא יכול ליתן לעני אחר. ותיקשי הרי עכ"פ איכא מצוה קיומית. אלא חזינן מדבריו דהנשבע שלא לקיים מצוה קיומית לא חשיב נשבע לבטל את המצוה. וצריך עיון סתירת דברי הרשב"א.

[א"י. אמנם במקום אחר כתב רבינו, דאין ללמוד מהא דחליצה ופרק זה, על מצוה קיומית דלא תחול שבועה, דיש לומר דהכא עדיפא דהוה מצוה חיובית אלא שיש כמה אופנים למיעבד האי מצוה חיובית, משא"כ כשאין כאן אלא קיומית יש לומר דבאמת חלה השבועה. ולפי זה מיושב מהרשב"א הנ"ל לענין צדקה דהתם הוי רק קיומית ואם כן נימא דהשבועה חלה].

ד. מהרי"ט איירי דוקא בלמעלה מכ'

הנה יש לציין, דבמהרי"ט דכתב דהשבועה לא חיילא, יש לומר דדוקא בנידון דידיה דהוה למעלה מבן כ' שנה דמצווה על פריה ורביה, וכדהביא מהרמב"ם (פט"ו מהל' אישות ה"ב) דכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה דפריה ורביה.

[והעירו דמכל מקום אם בן שמונה עשרה ישבע שלא לשאת אשה כלל כל חיו, לא תחול השבועה, ולא נימא דהוה כולל משמונה עשרה עד עשרים, ובאמת מוכח כן דאם לא כן הנשבע שלא יאכל מצה בליל פסח הרי אינו חייב לאכול בשעה הראשונה].

ב. לענין עשה דוחה לא תעשה

הבאנו לעיל דברי הרשב"א שמי שנשבע שלא ישא אשה לזמן ידוע, חיילא שבועתו, דיכול לקיים שניהם על ידי שישא אשה אחר כך. שמעינן שחולק על המהרי"ט, וסובר שאע"פ שנשבע לבטל את המצוה לזמן מסויים, מכל מקום אם יכול לקיים המצוה אחר כך, לא

חשיב נשבע לבטל את המצוה.

ותיקשי דלכאורה איכא בזה סתירה בדברי הרשב"א לענין עשה דוחה לא תעשה:

א. למחר יוכל לקיים שניהם

הנה לענין עשה דוחה לא תעשה, דאמרינן דהיכא דאפשר לקיים שניהם, לא דחי, יש לדון מהו כאשר השתא אי אפשר לקיים שניהם, אבל למחר יוכל לקיים שניהם.

ואיפלו בזה קמאי, כמו שהביא בתשובות דבר אברהם (ח"ב סי' ד' אות י"א ד"ה והנה) דדעת תוספות ביבמות (ה"ב ד"ה כולה) ותוספות ישנים בשבת (כ"ה א') דמה שאפשר למחר חשיבא אפשר לקיים שניהם.

אבל דעת הרמב"ן בשבת (שם) דאינו כן אלא בעינן שיוכל לקיים שניהם השתא, ומה שאפשר למחר לא חשיבא אפשר לקיים שניהם, דחביבה מצוה בשעתה, וברשב"א בשבת (שם) הביא לדברי הרמב"ן וכתב דהכי נראה כדבריו דחזינן דדיינינן דעשה דבנין בית המקדש ידחה לא תעשה, וכן עשה דמיתת בית דין ידחה לא תעשה דשבת, אע"פ דאפשר לקיים המצוה גם לאחר זמן.

ב. סתירה בדברי הרשב"א

מעתה תיקשי דלכאורה דברי הרשב"א סתרי אהדדי, דבתשובות הנ"ל (ח"ד סי' צ"א) לענין נשבע לבטל את המצוה, כתב דביכול לקיים המצוה אחר כך, חשיבא אפשר לקיים שניהם, משא"כ בחידושו על שבת לענין עשה דוחה לא תעשה, כתב דלא חשיב אפשר לקיים שניהם.

ג. לחלק

יש ליישב דלא סתרי, דחלוק דינא דנשבע לבטל המצוה מדינא דעשה דוחה לא תעשה, דבשלמא לענין דינא דנשבע לבטל המצוה, הא דלא חייל הוה כאשר נשבע כנגד התורה, אבל הכא אינו נגד התורה דהרי אפשר למחר, משא"כ לענין עשה דוחה לא תעשה דבעינן דאי אפשר לקיים שניהם, סגי לן דהשתא רמי עליה מצוה דחביבה מצוה בשעתה.

ג. כולל זמן דלאחר שתגדיל

הנה יש לשאול על מהרי"ט, הרי לאחר שתגדיל ותהא בת בנים, לא הוה לבטל המצוה, ואחר כך תחול שבועתו, ואם כן תחול השתא נמי מפאת כולל, וכמו דאמרינן בירושלמי (שבועות פ"ג ה"ד) בנשבע שלא לאכול מצה כל השנה, דחיילא שבועתו בכולל גם על ליל פסח.

א. רק בנמצא קודם הפסח

הנה כתב הראב"ד (תמים דעים סי' רמ"ה, כ"ז א' בדפי הרי"ט) דדינא דהירושלמי רק כשנמצא קודם הפסח דאז הכולל קמן, אבל בנמצא בפסח לא מהני כולל. ובש"ך (ח"מ סי' ע"ג ס"ק י"א) ביאר בזה דעת השולחן ערוך (שם).

מעתה נימא דאתי שפיר דברי מהרי"ט, דהרי עכשיו היא קטנה והוה לבטל את המצוה, ולא מהני מה שכולל זמן דאחר כך, דהרי הזמן הוה אינו לפנינו.

והנה במשנה ברורה (סי' תפ"ה סק"א ובשער הציון אות א') כתב דלדינא חיילא שבועתו שלא לאכול מצה בפסח, אף בנשבע בליל הפסח, וצ"ן לעיין בדברי הש"ך (שם). אך נימא דלא כהכרעת המשנה ברורה.

ב. מהו בבת אחת

אמנם נראה דאין בזה ארוכה לדברי מהרי"ט, דהרי איהו גופיה דן מפאת כולל של נשים שאין בנות בנים, אע"ג דלא קדמו לחיוב המצוה אלא הוה בבת אחת, הרי דלא כהש"ך.

[והיינו דדן במהרי"ט (שם) דיש לומר דהירושלמי איירי רק בנשבע קודם הפסח, אבל לא בפסח עצמו בכולל מצות אחרות שאינם של מצוה, אך דחה חילוק זה, וסבירא ליה דכולל מצות אחרות חייל, ואסיק דהוא הדין הכא חייל בכולל נשים שאינם בנות בנים, ואע"ג דאסור לו לקחתם כל זמן שאין לו בת בנים, זה רק מדרבנן, ומן התורה שרינן וחיילא השבועה עלייהו ושוב הוה כולל].

אלא אכתי נימא דאתי שפיר, דנימא דסבירא ליה למהרי"ט דאיירי הראב"ד רק אם קדם זמן המצוה לזמן הרשות דבזה לא נימא כולל, אבל בבת אחת חשיב כולל. [והיינו דכולל לבטל בעינן או שקדם הכולל או בבת אחת, אבל לאחר זמן לא מהני]. וצריך עיון.

ואסיק באחיעזר דמכל מקום הקידושין לא יחולו, דשם ערוה מונע תפיסת קידושין ולא הכרת.

ב. איסור נדה איסור לזמן

אמנם בחזון איש (אה"ע נשים סי' קל"ד ל"ד פי"ג) כתב דאין הכי נמי יש לומר דאיסורים חייל על נדה, דהרי כיון דעומדת ליטהר חשיבא איסור נדה איסור לזמן, ואם כן האיסור ערוה מקרי כולל, דכולל הזמן דלאחר שתטהר. ואע"ג דאיסור ערוה לא חיילא על אשת איש מחמת הזמן דלאחר ימות או יגרשנה, היינו משום דלאו לאלמנות קיימא או לגירושין, אבל נדה לטבילא קיימא.

ג. איסור טריפה לא חיילא על אבר מן החי

הנה באחיעזר (שם) תמה על החזון איש, דהא חזינן דאיסור טריפה לא חיילא על איסור אבר מן החי, ואמאי לא נימא דאיסור טריפה כולל זמן דלאחר שחיטת הבהמה דכבר אינו אבר מן החי, אלא על כרחך דאיסור אבר מן החי חשיבא איסור נצחי אלא שיותר על ידי שחיטה או מיתה, ואם כן כמו כן נימא לענין איסור נדה דהוה איסור נצחי רק תותר על ידי טבילה, ולא דמי לכולל זמן דלהראב"ד ודאי חייל.

ובחזון איש (גליון כתב יד שנתפס בח"ד סי' פ"א) השיג דלמאן דאמר לאיברים עומדת אם כן לאו לשחיטה קיימא אלא עומדת לאכילה כשהוא אבר מן החי, [כמו שכתב רש"י חולין ק"ב ב' ד"ה לאברים].

והעירוני דתיקשי דברי החזון איש, דהרי הכוונה לאברים עומדת, היינו עומדת גם לאכילה אבל לא רק לאכילה, דהרי אסור לאכול אבר מן החי, וגם לנכרי אסור, ואם כן הרי עומדת למות, ואם כן אמאי לא יהא טריפה איסור לעולם ויחול על איסור אבר מן החי, אלא על כרחך דהוה אבר מן החי איסור נצחי. אך לא קשה דמכל מקום הוה ספק שקול אם תמות או ייאכל, ושוב דמי לערוה על אשת איש דלא חיילא.

ד. איסור דחסרון חופה הוא איסור לעולם

הנה השתא נימא בדעת מהר"ט כמו דעת הנודע ביהודה והאחיעזר [וכן נקט במאיר עיני חכמים מהגאון מאוסטרובצה], דנדה חשיבא איסור נצחי, ואם כן הכי נמי נימא לענין עובדא דידן, דהרי איירי דנשבע בשעת קידושין אבל עדיין לא היה חופה, ואם כן כמו שהוא באותה שעה, האי קטנה אף שתגדל אינה מותרת לו מפאת דמיחסרא כניסה לחופה, ואם כן נימא דגם האי איסור דחסרון חופה חשיב איסור נצחי, הלכך השבועה אינו כולל זמן, דגם לכשתגדל אכתי אסירא ליה, ואם כן אתי שפיר דברי מהר"ט.

ה. ה"ל רק לענין אין איסור חל על איסור

אך לאחר העיון אינו מעלה ארוכה, דישי לחלק בין דינא דאין איסור חל על איסור לדינא דכולל, דהרי ביש לפנינו מצת טבל ומצת חולין, ויכול להפריש הטבל, ונשבע שלא לאכול מצת חולין, תחול השבועה דהרי אפשר לקיים שניהם דיכול להפריש מצת הטבל ויאכלנו, ולא נימא דמצת הטבל אסירה עולמית, דזה רק לענין דינא דאין איסור חל על איסור, אבל לענין אפשר לקיים שניהם אינו כן, והכי נמי דכוותה כשתגדל הקטנה תחול השבועה על האחרות דהרי יכול להכניסה לחופה, ואם כן באמת כולל זמן.

ו. איסור דקודם חופה מדרבנן

זולת זה יש לדון דאיסור קודם חופה דרבנן, ואם כן לכשתגדל לא הוה מבטל המצוה, אך זה תליא ביש מצה כשירה ומצה דאסורה דרבנן, ונשבע שלא לאכול הכשירה, דישי לומר דהוה לבטל את המצוה. [והא דכתב מהר"ט דאיסור אינה בת בניס הוה דרבנן, התם הנידון לענין כולל שיחול השבועה מיתה עליה, אבל הכא הנידון לענין שקיים שניהם, דבהו באנו לדברי הגרע"א בגליון (או"ח סי' תמ"ו)].

ג. סתירה בראב"ד

הנה איתא ברמב"ם (פ"ד מה'ל' שבועות ה"י) דמי שנשבע שלא לאכול פת זו היום, ואחר כך חזר ונשבע שלא אוכלנה חייב רק אחת. ובראב"ד השיג דהוה ליה כולל זמן, שבתחילה לא נשבע אלא ליומו ולבסוף נשבע על אותו ככר לעולם. [ונכתב דאולי כשיאמר "שלא אוכלנה" היום קאמר]. ולכאורה דברי הראב"ד סתרי אהדדי, דהרי זמן ההיתר שכולל הוא רק אחר כך.

ויש לומר דדוקא הכא דאיירי שנשבע שנית לקיים שבועה הראשונה, בזה סבירא ליה להראב"ד דמהני כולל דמחר, אבל לא כשבועה השניה הוה לבטל.

[אך תיקשי דליתיה בלאו והן, דאם ישבע תחילה לאכול ככר זו היום ואחר כך שלא לאוכלה כלל, הא לא תחול השניה, דהרי הוה לבטל, ומשמעות הראב"ד דחייב לא רק למלקות אלא גם לקרבן. ותירצו דבקצות החושן (סי' ע"ג סק"ג) מבואר בדעת הראב"ד דבמפרש להדיא תרוייהו, חייל האי כולל, ואם כן נימא דזה סגי דאיתא בהן ולאן].

ד. ביאור דעת הרמב"ם

הנה בדעת הרמב"ם, כתב בכסף משנה (שם) דכולל דמחר לא חשיב כולל, אמנם בחזון איש (אה"ע נשים סי' קל"ד ל"ד פי"ג) תמה מדין הירושלמי הנ"ל, והיינו דנקט כהמשנה ברורה הנ"ל דאיירי גם בליל פסח ואפילו הכי חייל. ולכן כתב בחזון איש דאיירי דברי הרמב"ם שאמר גם על שבועה שניה היום, או דסתמא מתפרש לשונו כשבועה הראשונה.

ובגליון אחיעזר (מבוא בחלק ד' סי' פ"ג) כתב בחזון איש עוד תירוץ, דדעת הרמב"ם דכיון דאכל ביום הראשון אגלאי דאין כאן כולל.

ה. דברי הגרע"א

אך הגרע"א בתשובות (תניינא סי' ט"ז) נקט דכל כולל זמן לבטל המצוה תליא בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד, דהיינו באופן שנשבע תחילה להיות שוחט שנה ואחר כך נשבע לא להיות שוחט לעולם, דלהרמב"ם לא יחול ולהראב"ד יחול.

[ולכאורה להראב"ד בתמים דעים הא לא יחול, וצריך לומר דאזיל הגרע"א כהחולקים וכדעת המשנה ברורה דלא נקטינן כהראב"ד בתמים דעים, וסבירא ליה דלהראב"ד בפ"ד מה'ל' שבועות דכולל זמן הוי כולל אף דלבטל. ודעת הרמב"ם צריך לומר דסבירא ליה להגרע"א דאע"ג דהרמב"ם הביא לירושלמי, מכל מקום סובר דאיירי הירושלמי דוקא קודם הפסח, אבל לא בפסח עצמו].

והביא הגרע"א שהרמ"א (סי' רל"ח סי' ו') כתב דהנשבע לקדשה עד הפסח, ואחר כך נשבע שלא לקדשה כלל, חיילא השבועה השניה בכולל של הזמן אחר כך, חזינן דכולל זמן הוי כולל וכהראב"ד. [וזה דלא כהשי"ך הנ"ל בסי' ע"א]. והגרע"א גופיה נקט דהוה ספיקא דדינא, ולפי הרמב"ם לא חיילא שבועתו, ולפי הראב"ד חיילא, והלכך כתב דצריך להשאל השתא לחוש להראב"ד דחייל השבועה השתא, ולהשאל אחר כך לחוש להרמב"ם דחיילא השבועה רק אחר כך.

ד. אינו כולל זמן

לכאורה יש ליישב קושיון על מהר"ט מכולל זמן, אף אם נימא דנשבע בליל הפסח הוי כולל:

א. נדה שנעשית ערוה

הנה באחיעזר (ח"א אה"ע סי' ג') דן בנדה שנעשית ערוה, דאין איסור ערוה חל על איסור נדה, ואם כן יחולו הקידושין. והיינו דפסיקא ליה דעל איסור נדה לא חיילי איסורים. וכך כתב בנודע ביהודה (או"ח סי' ל"ה) דאיסור סוטה לא חייל על איסור נדה.

עניני שבת

שרי אף בלא שנוי היכא דרק ברמיזה], האם מותר להשתמש בחשמל למילי אחרים. ולכאורה משמע דאסירא. וצריך עיון.

אך חזינן דבהיתר של שבות בבין השמשות לצורך מצוה, שרי אחר כך גם לדבר הרשות, כגון בהניח עירובי תחומין בכרמלית לצורך מצוה. ויש לדון לחלק. וצריך עיון.

שימוש במעשה שבת

הנה יש לעיין באמר לנכרי למיעבד שבות לצורך מצוה או הפסד, האם אחר כך שרי ליהנות מהמלאכה שלא לצורך מצוה או הפסד.

כגון שאמרו לנכרי להדליק בשינוי את החשמל, [להמתירים שלא כדרך דהוה ליה שבות דשבות], כדי שלא יפסדו הדברים במקרה, [וזה

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

ניתן לקבל את הגליון מידי שבוע במייל: L5703949@gmail.com